

Директор Державної установи
«Інститут економіко-правових
досліджень імені В.К. Макутова
Національної академії наук України»
член-кореспондент НАН України,
член-кореспондент НАПрН України,
доктор юридичних наук, професор,
Заслужений юрист України

«04» червня 2025 р.

про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації Кулика Олега Ігоровича на тему «Концепція господарсько-правового регулювання ринку віртуальних активів: теорія і практика», виконаної в Державній установі «Інститут економіко-правових досліджень імені В.К. Мамутова Національної академії наук України» і поданої на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.04 – господарське право, господарсько-процесуальне право за підсумками фахового семінару на базі відділу проблем модернізації господарського права та законодавства Державної установи «Інститут економіко-правових досліджень імені В.К. Мамутова Національної академії наук України» (04.06.2025 року)

Тему дисертації Кулика О.І. затверджено на засіданні вченої ради Державної установи «Інститут економіко-правових досліджень імені В. К. Макутова Національної академії наук України» (тема: «Господарсько-правове регулювання ринку віртуальних активів», протокол № 19 від 29.09.2023) та перезатверджено на засіданні вченої ради Державної установи «Інститут економіко-правових досліджень імені В.К. Макутова Національної академії наук України» (тема: «Концепція господарсько-правового регулювання ринку віртуальних активів: теорія і практика», протокол № 9 від 14.05.2025).

Ринок віртуальних активів є важливим сегментом економіки будь-якої держави, адже віртуальні активи є сучасним трендом у всьому світі, у тому числі і в Україні. Зазначений ринок опосередковує систему зв'язків, що забезпечують емісію та оборот віртуальних активів, а ключову роль в цій системі відведено суб'єктам господарювання – постачальникам послуг, пов'язаних з оборотом віртуальних активів.

Проте, сучасний розвиток ринку віртуальних активів супроводжується низкою проблем, які стримують його належне функціонування. Йдеться, насамперед, про недостатню розвиненість правової доктрини і про практично повну відсутність нормативно-правового поля для господарської та іншої діяльності учасників ринку.

Особливого значення набувають питання правового статусу учасників ринку, зокрема постачальників послуг, пов'язаних з обігом віртуальних активів, порядку набуття ними господарської правосуб'єктності, визначення особливостей їх банкрутства, регламентації механізмів державного регулювання та саморегулювання. Враховуючи значний обсяг операцій з віртуальними активами та потенційні ризики для економіки, актуальним є формування ефективної системи правового забезпечення діяльності таких суб'єктів.

Нормативне підґрунтя регулювання ринку віртуальних активів в Україні наразі перебуває в стадії становлення. Правове регулювання здійснюється фрагментарно, зокрема на основі положень Цивільного кодексу України, Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення», окремих положень Закону України «Про віртуальні активи», а також ряду підзаконних актів. Проте чинна нормативна база є неповною, містить численні прогалини та колізії, не забезпечує чіткого розмежування повноважень регуляторів і не визначає правової природи самих віртуальних активів.

Попри те, що Закон України «Про віртуальні активи» до сьогодні не набрав чинності, вже зараз його положення стали предметом наукового аналізу та критичної оцінки. Крім того, у Верховній Раді України розглядається низка суміжних законопроектів, спрямованих на удосконалення регулювання у сфері віртуальних активів, оподаткування цифрових активів, захисту прав інвесторів тощо. Це відкриває простір для формулювання нових науково обґрунтованих пропозицій щодо вдосконалення законодавчої політики у сфері цифрової економіки.

Ринок віртуальних активів є об'єктом інтересу низки галузей науки, насамперед технічних, економічних і правових. У науковій площині питання обігу віртуальних активів, їх правової природи та нормативного регулювання в Україні досліджували такі вчені, як О.В. Бондаренко, Т.С. Гудіма, І.Ю. Гулейков, С.О. Грицай, Б.В. Дерев'янко, Р.А. Джабраїлов, О.О. Дмитрик, А.Г. Донець, А.А. Кудь, М.П. Кучерявенко, К.Г. Некіт, А.С. Овчаренко, Є.М. Смичок, В.А. Устименко, О.С. Черних та інші. Їхні праці присвячені аналізу окремих аспектів правового регулювання віртуальних активів, зокрема у сфері цивільного, фінансового та податкового права, а також питань удосконалення профільного

законодавства. Однак наявні дослідження не охоплюють у повному обсязі специфіку господарсько-правового регулювання цього ринку. Потребують подальшого системного аналізу питання правосуб'єктності та легітимації постачальників послуг, пов'язаних з оборотом віртуальних активів, особливості їх неплатоспроможності та банкрутства, правовий режим функціонування децентралізованих автономних організацій, а також правові механізми регулювання інфраструктури ринку, емісії віртуальних активів та інших операцій з ними. Посилення господарсько-правового підходу є обґрунтованим з огляду на економіко-правову природу ринку віртуальних активів, який здебільшого функціонує в межах господарських відносин.

Судова практика в цій сфері залишається поодиноким та перебуває на ранньому етапі становлення. Причиною цього є правова невизначеність, прогалини у законодавстві та брак усталеної судової доктрини. У результаті багато суб'єктів ринку змушені легітимізувати свою діяльність в іноземних юрисдикціях, де правовий режим є більш зрозумілим і передбачуваним, що, своєю чергою, спричиняє напрацювання практики не в Україні, а за кордоном.

Вищевикладене вказує на актуальність обраної теми та доцільність дослідження теорії і практики дослідження господарсько-правового регулювання ринку віртуальних активів, що і обумовило вибір теми дисертаційної роботи.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконана відповідно до плану науково-дослідних робіт Державної установи «Інститут економіко-правових досліджень імені В.К. Макутова Національної академії наук України» НАН України у межах тем: «Утвердження ідеології соціальної справедливості в суспільстві на засадах правового регулювання економіки» (ДР № 0122U001715), «Трансформація національної правової парадигми у контексті інтеграції у європейський економічний та політико-правовий простір» (ДР № 0125U000801).

Особистий внесок дисертанта

Кулик О.І. самостійно проаналізував вітчизняні і зарубіжні наукові та нормативно-правові джерела, судову практику. Наукові результати дисертаційної роботи отримані автором особисто. Особистий внесок у публікаціях, виконаних у співавторстві, вказано у списку праць, опублікованих за темою дисертації. Подана дисертація є кваліфікаційною науковою працею, виконаною здобувачем самостійно, містить наукові положення та нові науково обґрунтовані результати у галузі науки господарського права, які мають теоретичну та практичну цінність, та підтверджуються документами, що засвідчують проведення здобувачем досліджень. Висновки, які сформульовані в дисертації, ґрунтуються на матеріалах, зібраних і проаналізованих дисертантом особисто.

Особистий внесок дисертанта також полягає в обґрунтуванні нових концептуальних підходів до формування інституціональної моделі ринку віртуальних активів як цифрової системи правовідносин, що охоплює емісію та оборот віртуальних активів, функціонує на засадах структурної подільності,

багаторівневого регулювання (публічного, саморегуляторного та протокольно-автоматизованого) і передбачає участь суб'єктів, взаємодія яких здійснюється через алгоритмічно реалізовані правові механізми відповідно до *lex cryptographica*, розробці на цій основі пропозицій щодо модернізації чинного законодавства України.

Ступінь новизни наукових результатів

Наукова новизна дисертаційного дослідження полягає в тому, що вперше у національній доктрині господарського права розроблено концептуальні положення, які спрямовані на розв'язання важливої теоретичної та практичної проблеми господарсько-правового регулювання ринку віртуальних активів, на основі чого обґрунтовано нові концептуальні положення і пропозиції з його удосконалення.

Наукова новизна дисертаційного дослідження конкретизується в науково-теоретичних положеннях, висновках та пропозиціях, найважливішими з яких є такі.

Уперше:

обґрунтовано концептуальні засади формування інституціональної моделі ринку віртуальних активів як цифрової системи правовідносин, що охоплює емісію та оборот віртуальних активів, функціонує на засадах структурної подільності, багаторівневого регулювання (публічного, саморегуляторного та протокольно-автоматизованого) і передбачає участь суб'єктів, взаємодія яких здійснюється через алгоритмічно реалізовані правові механізми відповідно до *lex cryptographica*;

обґрунтовано авторську класифікацію спеціальних функцій ринку віртуальних активів, що забезпечує відтворення економічних відносин у цифровому середовищі. На відміну від класичних фінансових систем, первинному та вторинному ринку віртуальних активів властиві такі спеціальні функції: функція валідованої емісії (через протоколи смарт-контрактів або блокчейн-платформи без єдиного емітента), функція цифрового обороту (на децентралізованих та централізованих цифрових платформах обміну), функція верифікованого зберігання (через некастодіальні гаманці), а також функція інтероперабельності (забезпечення техніко-правової сумісності активів між різними мережами та юрисдикціями);

запропоновано визначення господарської правосуб'єктності постачальників послуг, пов'язаних з оборотом віртуальних активів, як здатності вступати в правовідносини з приводу емісії, обороту, зберігання та забезпечення інтероперабельності в умовах часткової децентралізації та цифрової взаємодії. Обґрунтовано, що така правосуб'єктність має комплексний міждисциплінарний характер, поєднуючи елементи господарської, фінансової та інформаційної діяльності, і потребує встановлення окремого правового режиму, що не зводиться до класичної моделі суб'єктів господарювання. Із цією метою вперше застосовано функціональний критерій ідентифікації таких суб'єктів, узгоджений із підходами

права ЄС (регламент MiCA) та рекомендаціями FATF, але адаптований до умов правового регулювання в Україні;

визначено особливості умов легітимації постачальників послуг, пов'язаних з оборотом віртуальних активів, як процесу проходження юридичних процедур, спрямованих на поетапне підтвердження законності їх входження до сфери господарювання, набуття ними господарської правосуб'єктності, необхідної для провадження діяльності з надання послуг, пов'язаних з оборотом віртуальних активів, які проявляються у внесенні таких постачальників до відповідного реєстру, тобто у спеціальній державній реєстрації, а також ліцензуванні, за наявності відповідних умов;

розроблено пропозиції щодо спеціального правового режиму банкрутства постачальників послуг, пов'язаних з оборотом віртуальних активів, який передбачає: надання права розпоряднику майна, керуючому санацією або ліквідатору здійснювати відповідну діяльність за наявності дозволу; обов'язкове залучення регулятора ринку віртуальних активів до участі в процедурі банкрутства; закріплення положення, що віртуальні активи, які належать клієнтам та перебувають у володінні, користуванні або розпорядженні постачальника послуг, не включаються до складу ліквідаційної маси; установлення пропорційності повернення клієнтам віртуальних активів у разі, якщо їх обсяг недостатній для повного задоволення вимог усіх клієнтів; передбачення можливості продажу віртуальних активів ліквідатором виключно через іншого постачальника послуг на підставі відповідного договору; унормування обов'язку повернення віртуальних активів клієнтам з моменту відкриття процедури санації або ліквідації, якщо клієнт не висловив волі передати активи іншому постачальнику; встановлення обов'язку розпорядника майна впродовж десяти днів з дня призначення оприлюднити на вебсайті постачальника послуг повідомлення про відкриття провадження у справі про банкрутство та поінформувати відповідного регулятора;

обґрунтовано доцільність унормування статусу децентралізованої автономної організації як організації, втіленої в комп'ютерному коді, що функціонує без централізованого контролю або втручання третьої сторони на основі смарт-контрактів, та яка не є фізичною чи юридичною особою, проте є нетиповим суб'єктом господарювання і учасником ринку віртуальних активів, провадить діяльність як постачальник послуг та може бути зареєстрованою шляхом внесення до спеціального переліку, що ведеться регулятором ринку віртуальних активів в Україні, що, зокрема, уможливить накладення на неї санкцій та забезпечення підконтрольності в публічно-правовому аспекті;

розроблено пропозиції щодо умов договорів купівлі-продажу забезпечених віртуальних активів на підставі виявлення особливостей правочинів із забезпеченими віртуальними активами: 1) обов'язки продавця за договором щодо порядку повернення об'єкту цивільних прав, яким його було забезпечено, або компенсації вартості об'єкту забезпечення, якщо таке повернення є неможливим, а також порядок дій у разі втрати або вибуття з цивільного обороту з тих чи інших підстав, та можливість заміни забезпечення таких віртуальних активів; 2) підтвердження того, що продавець є власником об'єкта, на який посвідчені

майнові права забезпеченим віртуальним активом; 3) конкретизацію умов обороту об'єктів цивільних прав, якими віртуальні активи забезпечені: до прикладу передбачених законодавством обмежень, чи необхідності отримання дозволів, ліцензій тощо; 4) підтвердження продавця про те, що об'єкти цивільних прав, якими його було забезпечено, не перебувають під обтяженням та не вилучені з цивільного обороту; 5) як додаток до договору купівлі-продажу забезпечених віртуальних активів пропонується додавати односторонній правочин, яким відповідний віртуальний актив пов'язується з визначеними у правочині базовим активом, до прикладу, заяву емітента про забезпечення віртуального активу іншим об'єктом цивільних прав;

обґрунтовано правовий режим віртуального активу як об'єкта азартної гри, зокрема його потенційну можливість бути використаним у якості виграшу або ставки під час проведення азартних ігор. На цій підставі аргументовано наявність подвійного правового режиму для діяльності суб'єктів господарювання, що організовують азартні ігри з використанням віртуальних активів, який засновується на одночасному застосуванні норм спеціального законодавства про віртуальні активи та законодавства у сфері організації та проведення азартних ігор.

Удосконалено положення щодо:

визначення ринку віртуальних активів як системи господарських правовідносин, що охоплює емісію (первинний ринок) та оборот (вторинний ринок) віртуальних активів у цифровому середовищі з використанням публічно-правових, саморегуляторних та протокольно-автоматизованих механізмів управління, включаючи алгоритмічно реалізовані правові зв'язки на основі *lex cryptographica*;

співвідношення понять «цифровий актив», «віртуальний актив» та «криптоактив» шляхом уточнення, що термін «цифровий актив» охоплює ширше коло явищ, ніж віртуальні та криптоактиви; ключовою ознакою віртуальних активів є їх належність до цифрових речей, здатність бути об'єктом цивільних прав та мати вартість, а криптоактивами цифрові або віртуальні активи стають лише за умови використання криптографічних засобів захисту, зокрема технології розподіленого реєстру (блокчейну);

визначення правової природи забезпечених віртуальних активів шляхом обґрунтування їх подвійної юридичної природи – як цифрової речі та сукупності майнових прав на об'єкт забезпечення, з урахуванням того, що на їх оборот повинні поширюватися всі правові вимоги, обмеження та формальні вимоги, передбачені для відповідного об'єкта цивільних прав. Такий підхід уточнює механізми правозастосування та забезпечує узгодженість національного регулювання з положеннями Закону України «Про віртуальні активи»;

класифікації віртуальних активів шляхом уточнення двох базових критеріїв: 1) за забезпеченістю (із розподілом забезпечених активів на токени електронних грошей та токени, прив'язані до активів), що дозволяє деталізувати вже закріплену у законодавстві типологію; 2) за способом використання криптографії, що дає змогу відмежувати криптоактиви як техніко-правову категорію від

віртуальних активів у замкнених (некриптографічних) цифрових системах, які можуть існувати без шифрування, але наділені ідентифікаційними ознаками;

lex cryptographica, який являє собою сукупність правил поведінки, встановлених і забезпечених програмними обмеженнями коду, шляхом обґрунтування, що *lex cryptographica* може виконувати роль допоміжного інструмента правового регулювання у сфері віртуальних активів, виконуючи превентивну функцію – обмежувати потенційно неправомірні дії на рівні коду, забезпечуючи технологічну дисципліну та правомірну поведінку суб'єктів ринку;

принципів державного регулювання ринку віртуальних активів шляхом обґрунтування обмеженої сумісності їх реалізації із застосуванням технологій штучного інтелекту в державному регулюванні, адже у разі використання штучного інтелекту неможливо досягти вимог принципів прозорості, врахування громадської думки та передбачуваності через те, що алгоритм штучного інтелекту прихований у «чорній скриньці». Водночас, оцінити використання штучного інтелекту на відповідність таким принципам державного регулювання ринку віртуальних активів, як: доцільність, адекватність, ефективність та збалансованість – неможливо, оскільки така оцінка перебуватиме поза межами когнітивних можливостей людини;

правової природи саморегулювання на ринку віртуальних активів шляхом конкретизації його прояву як двоформного механізму – локального (внутрішнього) регулювання (через встановлення стандартів поведінки учасників) та організаційного (через створення саморегулювних організацій), що функціонують у межах добровільних об'єднань. Відмінність запропонованого підходу полягає в урахуванні специфіки цифрового середовища, технологічної складності ринку віртуальних активів та відсутності повноцінного централізованого регулювання, що зумовлює потребу в посиленні ролі саморегулювання саме в цій галузі;

застосування альтернативних способів вирішення спорів на ринку віртуальних активів шляхом обґрунтування умов ефективного використання міжнародного комерційного або третейського арбітражу за наявності арбітражної угоди. Зазначено, що хоча чинне законодавство формально не виключає такої можливості, її реалізація вимагає нормативного доопрацювання та адаптації арбітражних регламентів до цифрової специфіки відповідних правовідносин;

класифікації учасників ринку віртуальних активів шляхом виокремлення трьох функціональних груп – основних, інфраструктурних та регуляторних, із урахуванням виконуваних ними функцій, характеру діяльності та їх ролі на ринку віртуальних активів, що дозволяє більш точно визначити межі їх правового статусу та компетенції;

принципу зворотного запиту (reverse solicitation) на ринку віртуальних активів, шляхом обґрунтування доцільності його імплементації на національному рівні, що дозволяє іноземним постачальникам надавати послуги на запит українських клієнтів, без необхідності ліцензування, за умови, що ініціатива виходить від самого користувача, – відповідно до підходів ЄС;

інфраструктури ринку віртуальних активів шляхом уточнення, що під нею слід розуміти сукупність елементів, які забезпечують технічний, правовий,

інформаційний та інший супровід діяльності основних учасників ринку, створюючи умови для ефективного та безперервного функціонування ринку й взаємодії його суб'єктів;

уявлення про виконання посередницьких функцій на ринку віртуальних активів шляхом уточнення, що постачальники послуг, пов'язаних з оборотом віртуальних активів виконують функціонально спеціалізоване посередництво (наприклад, зберігання ключів віртуальних активів, проведення обміну віртуальних активів тощо). Водночас елементи інфраструктури ринку, які виконують функції відмінні від безпосередніх операцій з віртуальними активами, але надають послуги іншим учасникам ринку в їхніх інтересах, за їх рахунок, з метою отримання прибутку (наприклад, надають консультаційні, інформаційні, рекламні, кредитно-банківські, аудиторські, нотаріальні, біржові та інші послуги учасникам ринку) забезпечують універсальне посередництво;

консультаційних, зокрема юридичних, послуг на ринку віртуальних активів шляхом обґрунтування доцільності їх включення до переліку посередницьких послуг у сфері обороту віртуальних активів, що надають елементи інфраструктури цього ринку, з відповідним розширенням обов'язків таких суб'єктів щодо здійснення фінансового моніторингу. Запропоновано функціональний підхід до визначення постачальників послуг, пов'язаних з віртуальними активами, який дозволяє адаптувати правове регулювання до практики FATF і положень Регламенту MiCA, з урахуванням потреб правової визначеності в умовах часткової децентралізації;

поняття емісії віртуальних активів шляхом уточнення, що вона являє собою сукупність послідовно здійснюваних техніко-юридичних фактів, у результаті яких відбувається випуск віртуального активу в оборот, з урахуванням того, що найпоширенішими формами емісії є первинне розміщення монет (ICO) та майнінг, однак можливі й інші способи, що залежать від технологічного розвитку ринку;

правового режиму емісії віртуальних активів шляхом конкретизації його змісту як особливого стану нормативного врегулювання суспільних відносин щодо випуску віртуальних активів, що встановлюється законом і забезпечується державою через визначення специфічних прав і обов'язків емітентів віртуальних активів, засобів правового впливу та заходів юридичної відповідальності за порушення встановленого порядку емісії;

Дістало подальший розвиток положення щодо:

ознак віртуальних активів шляхом їх конкретизації як: 1) наявності вартісної характеристики; 2) існування виключно в електронній (цифровій) формі; 3) здатність бути об'єктом цивільного обороту; 4) належність до категорії цифрових речей, що може слугувати основою для правової уніфікації з положеннями цивільного законодавства;

правової природи віртуальних активів шляхом обґрунтування доцільності формування для них спеціального правового режиму *sui generis*, який виходить за межі традиційної класифікації об'єктів цивільних прав, зокрема категорії «речі», та передбачає комплексне регулювання віртуальних активів як цифрових об'єктів,

що мають вартісну ознаку, здатність до обороту та функціональне призначення у сфері господарської діяльності;

генези законодавчого забезпечення ринку віртуальних активів в Україні шляхом виокремлення двох історичних етапів становлення відповідного регулювання: початкового (2014 – 2022 рр.), що характеризується поодинокими спробами законодавчого врегулювання та появою перших офіційних підходів, та етапу з 2022 року, який пов'язаний із запуском системних регуляторних ініціатив, зокрема у контексті поступової імплементації *acquis* ЄС;

напрямів удосконалення законодавства у сфері регулювання ринку віртуальних активів шляхом їх конкретизації та узагальнення, зокрема в частині: а) запровадження правового механізму використання віртуальних активів в якості засобу платежу; б) розробки спеціального порядку залучення таких активів в якості інвестицій у повоєнне відновлення економіки України; в) встановлення правових засад державного контролю за цільовим використанням інвестицій, вкладених у віртуальні активи;

контролю за ринком віртуальних активів шляхом обґрунтування необхідності його здійснення з дотриманням принципів пропорційності, недискримінаційності та правової визначеності, що передбачає збереження презумпції добросовісності учасників ринку як загального правила взаємодії між суб'єктами та регулятором;

вдосконалення державного регулювання ринку віртуальних активів шляхом обґрунтування доцільності впровадження еволюційної моделі інституційного розвитку ринку, ключовим елементом якої є коеволюція новітніх технологій та державного регулювання, що дозволить врахувати особливості регулювання цифрової економіки, забезпечити дотримання публічних інтересів (захист конкуренції, протидію відмиванню коштів, отриманих злочинним шляхом), але, водночас, дотримати принцип пропорційності та недопущення надмірного втручання у ринкові механізми;

наближення законодавства України до права ЄС з урахуванням особливостей нормативної основи функціонування ринку віртуальних активів (насамперед, MiCA), а також інституційної та регуляторної спроможності суб'єктів регулювання ринку віртуальних активів (Європейського управління з цінних паперів та ринків (ESMA), Європейської банківської організації (EBA) та Європейського центрального банку (ECB);

законодавчого регулювання ринку віртуальних активів шляхом обґрунтування доцільності встановлення заборони на використання інсайдерської інформації при здійсненні операцій з віртуальними активами – як особливого різновиду конфіденційної інформації, що має потенційний вплив на ринкову поведінку, на відміну від комерційної таємниці, яка слугує засобом захисту конкурентних переваг суб'єкта господарювання. У межах аналізу моделей державного регулювання, сформованих в окремих офшорних юрисдикціях, обґрунтовано доцільність наділення уповноваженого органу повноваженнями щодо офіційного тлумачення законодавства у цій сфері;

положення щодо диференціації моделей правового регулювання криптоактивів шляхом співставлення монорегуляторного підходу Швейцарії та полірегуляторної моделі Канади. Уточнено можливості впровадження цих

моделей в Україні, зокрема через застосування механізму обов'язкового резервування активів, що забезпечують стейблкоїни;

посередницької діяльності на ринку віртуальних активів шляхом уточнення, що така діяльність може включати не лише класичні договірні або біржові послуги, а й юридичні або технічні дії, пов'язані з оборотом активів (укладення смарт-контрактів, кастодіальні сервіси, токенизація прав), які здійснюються в інтересах іншої особи та передбачають економічну вигоду для посередника;

правового розуміння операцій з віртуальними активами шляхом уточнення, що під такими операціями слід розуміти будь-які дії з віртуальними активами (зокрема купівлю-продаж, обмін, зберігання тощо), перелік яких не може бути вичерпним з огляду на постійну технологічну еволюцію, що зумовлює появу нових форм взаємодії, які формально можуть не підпадати під відомі праву правочини;

правової природи майнінгу як способу емісії віртуального активу шляхом уточнення, що така діяльність може визнаватися господарською за умови її здійснення суб'єктом господарювання з метою задоволення потреб інших учасників ринку віртуальних активів, якщо вона спрямована на видобуток криптовалюти, що має вартісний характер і підлягає оцінці у грошовому виразі;

підтвердження права власності на віртуальні активи шляхом обґрунтування доцільності застосування до правовідносин щодо обороту віртуальних активів в Україні доктрини *deemed ownership* (англійське приватне право), відповідно до якої особа, яка контролює криптографічний ключ до віртуального активу, презюмується власником такого активу; презумпція власності виникає у того, хто володіє приватним ключем, якщо інше не доведено, до прикладу встановленням факту того, що дійсний власник передав криптографічний ключ у фактичне володіння третьої особи на підставі правочину, або таке володіння передано третій особі в силу закону чи судового рішення, а також в разі неправомірного набуття третьою особою ключа до віртуального активу.

Ступінь обґрунтованості та достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій, що містяться в дисертаційній роботі

Методологічну основу дослідження склали загальнонаукові та спеціально-наукові методи пізнання, що застосовуються юридичною наукою. Застосування діалектичного методу дозволило розкрити ринок віртуальних активів як складне економіко-правове явище, його динаміку і зв'язок з іншими правовими явищами (підрозділи 1.1., 1.3.1, 1.3.2., 3.2.). Виокремлення й дослідження видів як віртуальних активів, так і ринку віртуальних активів, аналіз його учасників, дослідження господарсько-правових засобів його державного регулювання здійснено з використанням системно-структурного методів, методу аналізу і синтезу (підрозділи 1.1., 1.2., 2.1., 3.2.). Синергетичний метод дозволив дослідити проблеми джерел регулювання ринку віртуальних активів та розглянути *lex cryptographica* крізь призму джерел права (підрозділ 1.3.2.). За допомогою методів спостереження і порівняння проведено аналіз стану ринку віртуальних активів та його законодавчого регулювання (підрозділи 1.1., 1.3.1, 2.1., 2.2.). Формально-

юридичний метод, методи індукції і дедукції використано для опрацювання питань захисту прав та законних інтересів учасників ринку віртуальних активів (підрозділ 2.2.). Формально-логічний метод використано для дослідження поняття ринку віртуальних активів, опрацювання іншого понятійного апарату, аналізу нормативно-правових актів (підрозділи 1.1., 1.2., 3.2.1., 3.2.2., 3.4.). Герменевтичний метод використовувався при тлумаченні норм права щодо особливостей правового статусу постачальників послуг, пов'язаних з оборотом віртуальних активів, правових режимів емісії та інших операцій з віртуальними активами, державного регулювання ринку (підрозділи 3.2.1., 3.2.2., 3.2.3, 4.1., 4.2.). Логіко-юридичний метод застосовувався для розробки та обґрунтування напрямів удосконалення законодавства, що регулює ринок віртуальних активів (підрозділи 1.3.1., 2.1., 2.2., 3.2., 4.1., 4.2.). Застосування аксіоматичного методу дозволило сприймати положення теорії права, економічної теорії без додаткового доведення. Порівняльно-правовий метод застосовано для виявлення та аналізу підходів до регулювання ринку віртуальних активів на рівні Європейського Союзу, в офшорних зонах та інших різних зарубіжних країнах, зокрема Швейцарії, Німеччини, Канади, США (підрозділи 2.3.1., 2.3.2). Історико-правовий метод застосовано при аналізі етапів становлення законодавчої основи ринку віртуальних активів (підрозділ 1.3.1). Застосування вищезазначених методів наукового пізнання комбінувалося залежно від розв'язання завдань дослідження.

Теоретичною основою дослідження, крім вищезазначених авторів, склали роботи таких вчених як: О. А. Беяневич, Ю. М. Бисага А. Г. Бобкова, С. О. Віхров, О. В. Гарагонич, В. В. Добровольська, Д. В. Задихайло, А. М. Захарченко, Г. Л. Знаменський, І. Ф. Коваль, О. В. Кологойда, В. К. Малолітнева, В. К. Мамутов, В. С. Мілаш, А. К. Мулик, В. Г. Олюха, Ю. М. Павлюченко, О. М. Переверзев, Я. В. Петруненко, О. П. Подцерковний, В. В. Поєдинок, В. П. Попелюк, В. В. Рєзнікова, Н. О. Саніахметова, А. В. Смітюх, В. С. Щербина та деяких інших.

Емпіричну базу дослідження склали вітчизняні нормативно-правові акти та практика їх застосування, зокрема судова; статистичні дані; акти Європейського Союзу, законодавство деяких зарубіжних країн.

Достовірність наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації Кулика О. І. підтверджується їхньою апробацією у вигляді публікацій у наукових фахових виданнях, у тому числі у виданнях, включених у міжнародні наукометричні бази Scopus, Web of Science, обговоренням на міжнародних науково-практичних конференціях та круглих столах.

Дисертація виконана Куликом О. І. самостійно. Йому належить ідея роботи, постановка мети і завдань, вибір методів дослідження, результати наукових узагальнень і обґрунтування.

Використання в докторській дисертації, наукових публікаціях, в яких висвітлені основні наукові результати докторської дисертації, наукових текстів, ідей, розробок, наукових результатів і матеріалів інших авторів супроводжується обов'язковим посиланням на автора та/або на джерело опублікування.

Дисертація містить наукові положення та науково обґрунтовані результати у галузі господарського права, що розв'язують важливу наукову проблему, яка полягає у розробленні нових концептуальних підходів до правового регулювання ринку віртуальних активів, формування науково обґрунтованих засад інтегрованого застосування державного регулювання, саморегулювання та автоматизованих правил *lex scriptographica* до відносин, пов'язаних з оборотом віртуальних активів. Робота характеризується єдністю змісту та відповідає принципам академічної доброчесності.

Дисертаційна робота Кулика О.І. відповідає спеціальності 12.00.04 – господарське право; господарсько-процесуальне право. Наукові положення і результати, які виносилися на захист у кандидатській дисертації не виносяться на захист у докторській дисертації дисертанта. У публікаціях Кулика О.І., що подані у достатній кількості, й рефераті відображені основні положення дисертації. Дисертант показав себе фахівцем із високою кваліфікацією, який спроможний досягти поставленої мети, творчо і на високому рівні вирішувати поставлені завдання дослідження.

Практичне значення одержаних результатів дослідження, їх впровадження та апробація

Практичне значення отриманих результатів полягає у тому, що представлені в дисертації положення формують цілісне уявлення про ринок віртуальних активів, як об'єкт господарсько-правового забезпечення, й можуть скласти підґрунтя для подальших наукових досліджень, спрямованих на підвищення ефективності правового регулювання відносин, пов'язаних з оборотом віртуальних активів. Певні висновки і пропозиції можливо використати в науково-дослідній діяльності; навчальному процесі при викладанні дисциплін, підготовці, підручників, навчальних посібників тощо; в законотворчій діяльності і у сфері правозастосування.

Положення дисертації використовуються у навчальному процесі при викладанні окремих тем навчальних дисциплін «Господарське право», «Сучасні проблеми господарського права та процесу» у Київському університеті права Національної академії наук України (довідка від 10.06.2025 № 146/15). Також окремі висновки та пропозиції отримали практичне впровадження у діяльності постачальника послуг, пов'язаних з оборотом віртуальних активів «Clear White Technologies Limited» («WhiteBit») (довідка від 04.06.2025) та використовуються в адвокатській практиці (довідка від 10.06.2025 № ВИХ-25-1).

Основні положення та висновки дисертації Кулика Олега Ігоровича викладено у двадцяти п'яти наукових статтях, з яких двадцять одна стаття – у наукових виданнях, включених до категорії «Б» Переліку наукових фахових видань України, три наукові публікації – у наукових періодичних виданнях, проіндексованих у базах даних Web of Science Core Collection та Scopus, одна стаття у періодичному виданні, включеному до категорії «А» Переліку наукових фахових видань України, додаткова праця (стаття), яка додатково відображає

наукові результати дисертації і дванадцять тез доповідей на науково-практичних конференціях:

**Статті у наукових періодичних виданнях, включених до категорії «А»
Переліку наукових фахових видань України та/або у закордонних виданнях,
проіндексованих у базах даних Web of Science Core Collection та/або Scopus**

1. Кулик О. І. Особливості банкрутства постачальника послуг, пов'язаних з оборотом віртуальних активів. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2024. Т. 31. № 3. С. 119–138. URL: <https://visnyk.kh.ua/uk/journals/visnik-naprn-3-2024-r/osoblivosti-bankrutstva-postachalnika-poslug-pov-yazanikh-z-oborotom-virtualnikh-aktiviv>. DOI: <https://doi.org/10.31359/10.31359/1993-0909-2024-31-3-119>.
2. Кулик О., Гудіма Т., Сошников А. Децентралізована автономна організація: Переосмислення правової парадигми. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*. 2024. Т. 3. №. 56. С. 548–557. DOI: <https://doi.org/10.55643/fcaptp.3.56.2024.4373> (особистий внесок: розкрито правову природу децентралізованої автономної організації як нетипового суб'єкта господарювання, аргументовано порядок застосування до неї санкцій).
3. Biletska L., Kulyk O., Shumak I. Insurance of virtual assets: Problems of theory and practice. *Amazonia Investiga*. 2024. Vol. 13. Issue 74. P. 156-164. DOI: <https://doi.org/10.34069/AI/2024.74.02.13> (третій квартал Q3 – прирівнюється до 2 публікацій) (особистий внесок: визначено проблемні аспекти, що виникають страхуванні віртуальних активів, у зв'язку з особливостями цифрових технологій).
4. Kulyk O. Models of state regulation of the virtual assets market in offshore zones (on the example of Bermuda Islands, Gibraltar, and Malta). *Balkan Social Science Review*. 2022. Vol. 20. P. 43-61. URL: <https://js.ugd.edu.mk/index.php/BSSR/article/view/5499>. DOI: <https://doi.org/10.46763/10.46763/BSSR2220043k> (третій квартал Q3 – прирівнюється до 2 публікацій).

**Статті у наукових виданнях, включених до категорії «Б» Переліку
наукових фахових видань України**

5. Кулик О. І. Lex cryptographica як джерело правового регулювання відносин на ринку віртуальних активів. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2025. Т. 32. № 1. С. 150–163. URL: [https://visnyk.kh.ua/web/uploads/pdf/32\(1\)_2025-150-163.pdf](https://visnyk.kh.ua/web/uploads/pdf/32(1)_2025-150-163.pdf). DOI: <http://doi.org/10.31359/1993-0909-2025-32-1-150>.
6. Кулик О. І. Правове регулювання обороту стейблкоїнів: досвід Канади. *Академічні візії*. 2025. Вип. 39. URL: <https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/1626>. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.14723438>.

7. Кулик О.І. Впровадження принципу зворотного запиту (reverse solicitation) на ринку віртуальних активів в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2025. № 1. С. 206-201. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2025-1/44>.
8. Кулик О.І. Арбітраж як альтернативний спосіб вирішення спорів на ринку віртуальних активів. *Право і суспільство*. 2024. № 6. С. 98-105. DOI: <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2024.6.15>.
9. Кулик О.І. Віртуальні активи у складі майна суб'єктів господарювання. *Правничий часопис Донецького національного університету імені Василя Стуса*. 2024. № 2(2024). С. 106-115. <https://doi.org/10.31558/2786-5835.2024.2.11>.
10. Кулик О.І. Впровадження презумпції добросовісності учасників ринку віртуальних активів. *Часопис цивілістики*. 2024. Вип. 54. С. 17-22. DOI: <https://doi.org/10.32782/chc.v054.2024.2>.
11. Kulyk O. I. Virtual asset market participants. *Theory and Practice of Jurisprudence*. 2024. Vol. 2(26). P. 77-91. DOI: [https://doi.org/10.21564/2225-6555.2024.2\(26\).312466](https://doi.org/10.21564/2225-6555.2024.2(26).312466). URL: <http://tlaw.nlu.edu.ua/article/view/312466>.
12. Кулик О.І. Загальні та спеціальні умови легітимації постачальників послуг, пов'язаних з оборотом віртуальних активів. *Економіка та право*. 2024. Т. 75. №4. С. 82–89. <https://doi.org/10.15407/econlaw.2024.04.082>.
13. Кулик О.І. Система органів державного регулювання ринку віртуальних активів. *Наукові перспективи*. 2024. № 10(52). С. 894-906. DOI: [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2024-10\(52\)-894-906](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2024-10(52)-894-906).
14. Кулик О.І. Поняття і елементи господарської правосуб'єктності постачальників послуг, пов'язаних з оборотом віртуальних активів. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2024. № 5. С. 282-287. URL: https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2024/09/APP_5_2024.pdf. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.05.45>.
15. Кулик О.І. Особливості договорів купівлі-продажу забезпечених віртуальних активів. *Журнал Східноєвропейського права*. 2024. № 125. С. 128-135. DOI: <https://zenodo.org/records/13371858>. URL: http://easternlaw.com.ua/wp-content/uploads/2024/08/kulyk_125.pdf <https://doi.org/10.5281/zenodo.13371858>
16. Kulyk O. Functions of the virtual assets market. *Entrepreneurship, Economy and Law*. 2023. № 6. P. 10–15. DOI: <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2023.6.02>
17. Кулик О.І. Правове регулювання проведення азартних ігор з використанням віртуальних активів. *Вісник Львівського торговельно-економічного університету. Юридичні науки*. 2023. № 14. С. 43-49. DOI: <https://doi.org/10.32782/2616-7611-2023-14-07>
18. Кулик О.І. Правове регулювання ринку віртуальних активів: досвід Швейцарської Конфедерації. *Актуальні проблеми держави і права*. 2021. № 92. С. 44-51. DOI: <https://doi.org/10.32837/apdp.v0i92.3260>.
19. Кулик О.І. Законодавче забезпечення протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму під час здійснення операцій із віртуальними активами.

Juris Europensis Scientia. 2021. Вип. 3. С. 43-38. DOI: <https://doi.org/10.32837/chern.v0i3.227>.

20. Кулик О.І. Удосконалення правового регулювання посередницької діяльності на ринку віртуальних активів. *ScienceRise: Juridical Science*. 2021. № 2(16). С. 58–64. DOI: <https://doi.org/10.15587/2523-4153.2021.234724>.

21. Кулик О.І. Господарсько-правовий режим майнінгу. *Правові горизонти*. 2021. Том 14. № 2. С. 98-104. DOI: <https://doi.org/10.21272/legalhorizons.2021.i14.p98>. URL: <https://old.legalhorizons.com.ua/uk/journals/tom-14-2-2021/gospodarsko-pravovy-rezhim-mayningu>.

22. Кулик О.І. Правові засади впливу Європейського Союзу на ринок віртуальних активів. *Економіка та право*. 2021. № 1. С. 71-79. DOI: <https://doi.org/10.15407/econlaw.2021.01.071>.

23. Кулик О.І. Інфраструктура ринку віртуальних активів. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право*. 2021. Вип. 63. С. 183-189. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2021.63.32>.

24. Кулик О.І. Саморегулювання ринку віртуальних активів: поняття та форми. *Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут». Політологія. Соціологія. Право*. 2020. Вип. 4 (48). С. 99-104. DOI: [https://doi.org/10.20535/2308-5053.2020.4\(48\).233286](https://doi.org/10.20535/2308-5053.2020.4(48).233286). URL: <http://socio-journal.kpi.kiev.ua/archive/2020/4/17.pdf>.

25. Кулик О.І. Ринок віртуальних активів як об'єкт правового регулювання. *Форум Права*. 2020. № 63 (4). С. 56–63. URL: <http://doi.org/10.5281/zenodo.4249276>.

Праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

26. Кулик О.І. Щодо вирішення спорів онлайн між учасниками ринку віртуальних активів в умовах воєнного стану. *Права людини і громадянина в умовах воєнного стану: виклики та механізми захисту* : зб. матеріалів наук. практ. конф., м. Харків, 6 груд. 2024 р. / редкол. : С. Г. Серьогіна, Ю. Л. Бошицький, С. Л. Чуніхіна, Л. Р. Наливайко та ін. – Харків, Право, 2024. С. 63-66. URL: https://ispp.org.ua/wp-content/uploads/2025/02/zbirnyk_06_12_2024.pdf

27. Кулик О.І. Щодо підтвердження права власності на віртуальні активи. *Осінні юридичні читання – 2024. Сучасні проблеми законодавства, практики його застосування та юридичної науки. Випуск XXXIV*: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Осінні юридичні читання – 2024», 21 листопада 2024 р., Вінниця: ДонНУ імені Василя Стуса, 2024. С. 296-300. URL: https://drive.google.com/file/d/16bd6LElA9fPrcibcpkbGDVVPmp_jasy/view

28. Кулик О.І. Щодо контролю за ринком віртуальних активів. *Правове забезпечення відновлення інноваційного розвитку економіки в повоєнній Україні*: за матеріалами Науково-практичної конференції (м. Харків, 15 листопада 2024 року) / за ред. С. В. Глібка, І. В. Подрез-Ряполової. Харків: НДІ ПЗІР НАПрН України, 2024. С. 98-105. URL: https://ndipzir.org.ua/wp-content/uploads/2024/11/conf_15.11.2024.pdf

29. Кулик О. І. Щодо ініціатив Європейського Союзу стосовно співпраці у сфері обміну інформацією про віртуальні активи. *Слобожанські наукові читання: соціально-економічні та гуманітарно-правові виміри*: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, 24-25 жовтня 2024 року: Харків: НТУ «ХП», 2024. С. 236-240. URL: <https://repository.kpi.kharkov.ua/handle/KhPI-Press/83643>
30. Кулик О. І. Щодо звернення стягнення на віртуальні активи. *Advances in law: the view of domestic and foreign scholars (October 3–4, 2024. Riga, the Republic of Latvia)* : International scientific conference. Riga, Latvia: Baltija Publishing, 2024. С. 94-98. URL: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-493-1-22>
31. Кулик О. І. Конституційні основи урегулювання відносин на ринку віртуальних активів. *Конституція України: стан, перспективи та механізми реалізації*: матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції (Київ, 27 червня 2024 року) / Київський університет права Національної академії наук України / за заг. ред. к.ю.н., проф., засл. юриста України, ректора Київ. ун-ту права НАН України Ю.Л. Бошицького. Вінниця: ТОВ «ТВОРИ», 2024. С. 72-75. URL: <https://doi.org/10.36695/2.2024.1>
32. Кулик О. І. Щодо законопроектної діяльності з врегулювання ринку віртуальних активів. *П'яті наукові читання пам'яті академіка В.К. Мамутова*: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Київ, 28 червня 2024 р.). за заг. ред. В.А. Устименка; НАН України, ДУ «ІЕПД імені В.К. Мамутова НАН України». Київ-Чернігів : Десна Поліграф, 2024. С. 159-161. URL: http://www.iepd.kiev.ua/wp-content/uploads/2024/08/Mamutov-5_el_versiya.pdf
33. Кулик О. І. Щодо правового забезпечення ринку віртуальних активів в умовах повоєнного відновлення економіки України. *Еколого-правові детермінанти соціально-економічного розвитку держави: виклики воєнного часу та перспективи повоєнного відновлення*: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Київ, 26 квітня 2024 р.). за заг. ред. В.А. Устименка; НАН України, ДУ «ІЕПД імені В.К. Мамутова НАН України». Київ, 2024. С. 114-117. URL: <https://hozpravoreposit.kyiv.ua/handle/765432198/249>
34. Кулик О. І. Щодо консультативної роботи адвоката на ринку віртуальних активів. *Треті наукові читання пам'яті професора Пронської Грацієлли Василівни* : збірник матеріалів міжнародної науково-практичної конференції (12 квітня 2024 р., м. Київ) / За заг. ред.: В.В. Поединок, А.С. Головачової. Київ: Видавництво Ліра-К, 2024. С. 100-102. URL: <https://hozpravoreposit.kyiv.ua/bitstream/handle/765432198/251/Pronska%20%20Readings%202024.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
35. Кулик О. І. Щодо віртуальних активів у ліквідаційній масі банкрута. *International scientific conference «World economy and civilizational progress amidst polystructural changes: economic-technological, resource, political-legal, security-social factors»* : conference proceedings (April 16–17, 2024. Uzhhorod, Ukraine). Riga, Latvia : «Baltija Publishing», 2024. Р. 133-136. URL: <http://baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/view/441/11888/24884-1>
36. Кулик О. І. Щодо удосконалення законодавств з питань функціонування ринку віртуальних активів в контексті євроінтеграції. *Весняні*

юридичні читання – 2024. Сучасні проблеми законодавства, практики його застосування та юридичної науки. Випуск XXXIII: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Весняні юридичні читання – 2024», 25-26 квітня 2024 р., Вінниця: ДонНУ імені Василя Стуса, 2024. С 325–328. URL: <https://drive.google.com/file/d/1xryszJk6eKvh91qKsNJYsgDKAypVZw6j/view>

37. Кулик О. І. Щодо можливості використання штучного інтелекту в державному регулюванні ринку віртуальних активів. *Розвиток України в умовах мілітарного впливу: соціально-правові, економічні та екологічні аспекти* : Збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 28 березня 2023 р.). У 2-х томах. Том 1. За заг. ред. Устименка В.А.; ред.-упоряд.: Градобоева Є.С., Ілларіонов О.Ю., Санченко А.Є. Київ: ВАІТЕ, 2023. С. 298-302. URL: https://hozpravoreposit.kyiv.ua/bitstream/handle/765432198/213/DevelopmentOfUkraine_vol1.pdf?sequence=1&isAllowed=y#page=300.

Праці, які додатково відображають наукові результати дисертації

38. Підготовка та подання позовної заяви в рамках господарського судочинства / Г. А. Осетинська та ін. ФАКТОР-МЕДІА, 2025. 67 с. URL: <https://unba.org.ua/assets/uploads/publications/Підготовка%20та%20подання%20позовної%20заяви%20в%20рамках%20господарського%20судочинства.pdf>. (особистий внесок: розкрито порядок подання позовної заяви, оформлення доказів та інших додатків до неї (с. 47–52), недоліки позовної заяви та порядок їх усунення, де розкрито питання оцінки судом вартості віртуального активу (с. 56–58).

39. Кулик О. І. Практичні аспекти правового супроводу постачальників послуг, пов'язаних з оборотом віртуальних активів. *Вісник Національної асоціації адвокатів України*. 2024. № 6 (102). С. 34-37. URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/news/vidannya/2024-06-28-vidannya-v-snik-6-2024_667ea0bd88227.pdf.

Резюмуючи вищенаведене, рецензенти вбачають за можливе дійти наступних висновків:

1. Дисертаційна робота Кулика Олега Ігоровича на тему «Концепція господарсько-правового регулювання ринку віртуальних активів: теорія і практика» відповідає спеціальності 12.00.04 – господарське право, господарсько-процесуальне право – є завершеною, оригінальною науково-дослідною роботою, присвяченою вирішенню наукової проблеми, яка полягає в обґрунтуванні нових концептуальних підходів до господарсько-правового регулювання ринку віртуальних активів, що враховує цифрову природу цього явища, мультиінструментальність правового впливу, міжнародні стандарти та потреби сучасного господарювання. Здійснено системний аналіз правової природи віртуальних активів як цифрових речей та носіїв майнових прав, обґрунтовано доцільність створення для них спеціального правового режиму типу *sui generis*.

Визначено критерії класифікації віртуальних активів, їх ознаки та функції у господарському обороті. Дисертація має теоретичне та практичне значення, відповідає вимогам, які пред'являються до дисертації на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук, встановленим пунктами 7 та 9 Порядку присудження та позбавлення наукового ступеня доктора наук, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 17 листопада 2021 р. № 1197.

2. Оpubліковані роботи та реферат відображають основні положення дисертації.

3. Висновок щодо дисертації прийнято і рекомендовано до подання спеціалізованій вченій раді Д 11.170.02 з присудження наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.04 «господарське право; господарсько-процесуальне право» в Державній установі «Інститут економіко-правових досліджень імені В.К. Мамутова Національної академії наук України».

Рецензенти:

Заступник директора з наукової роботи,
завідувач відділу проблем модернізації господарського права
та законодавства Державної установи «Інститут
економіко-правових досліджень імені В.К. Мамутова
Національної академії наук України»,
доктор юридичних наук, професор

Руслан ДЖАБРАЛОВ

Провідний науковий співробітник відділу
проблем модернізації господарського права
та законодавства Державної установи «Інститут
економіко-правових досліджень імені В.К. Мамутова
Національної академії наук України»,
доктор юридичних наук, професор

Ярослав ПЕТРУНЕНКО

Старший науковий співробітник відділу
проблем модернізації господарського права
та законодавства Державної установи «Інститут
економіко-правових досліджень імені В.К. Мамутова
Національної академії наук України»,
доктор юридичних наук

Станіслав СЕРЄБРЯК